

niranja odgovarajúcích slova u posljednoj glavi »Ortografsko variranje grecizama u najstarijim slavenskim tekstovima« (str. 124—168) ni preko teorie bilingvizma ne čini nam se moguć. To je specijalno otežano odsustavom ćirilometodskog originala, kao i činjenicom da su svi prijepisi na različitim slavenskim teritorijama i dijalektatskim područjima unosili specifične pojave najviše baš na području fonetike, što je utjecalo također na pojave varijacija u ortografskim sistemima pojedinih rukopisa.

Olga Nedeljković

JAROSLAV BAUER, *Syntactica Slavica. Vybrané práce ze slovanské skladby*. Universita J. E. Purkyně, Brno, 1972, str. 471.

Ova knjiga obuhvaća izbor već objavljenih članaka i studija iz slavenske sintakse prerano preminulog (1924—1969) profesora poredbene slavenske gramatike u Brnu Jaroslava Bauera, kojemu je životni cilj bio da napiše najprije komparativnu sintaksu zapadnoslavenskih jezika, a potom historijsko-komparativnu sintaksu slavenskih jezika uopće. Stoga su njegova dvadesetgodišnja znanstvena istraživanja bila usmjerena na rješavanja pojedinih pitanja iz slavenske sintakse i u svojoj ukupnosti pokazuju jasno koncipirano i sistematski upotunjavano djelo. Bila bi zato šteta da su ostala raštrkana po pojedinim časopisima. Sam autor je za života pripremao njihovo izdanje u jednoj knjizi, a posmrtno su ga dovršili njegovi prijatelji i suradnici: M. Grepl, R. Mrázek, R. Večerka u najužoj suradnji s njegovom suprugom Martom Bauerovom.

Izbor predstavlja najvažnije Bauerove objavljene članke i studije s područja sintakse rečenice (proste i složene) slavenskih jezika. Dakako u nj nisu ušle monografije i knjige u kojima je Bauer koautor (npr. monografija *Vyvoj českého souvětí*, Prag 1960, str. 402. Potpuna bibliografija J. Bauera izašla je u *Sborníku prací filosofické fakulty brněnské university, razred A17*, 1969, str. 11—22). Studije i članci u knjizi *Syntactica Slavica* svrstani su u ove tematske cjeline:

I. *Obecné, metodologické a programové články* (Основные проблемы сравнительно-исторического изучения синтаксиса славянских языков; Úkoly a metody rekonstrukce praslovanské syntaxe; Konfrontační a srovnávací studium české a polské syntaxe; Phénomènes centraux et périphériques dans l'évolution du système syntactique de la langue tchèque; Vliv řečtiny a latiny na vývoj sýntaktické stavby slovanských jazyků; Старославянский язык и язык жителей Великой Моравии; K povaze vlivu církevní slovanštiny na staroruskou syntax; Otázka syntaktických jevů v slovanském jazykovém atlase);

II. *Věta a její stavba* (Staročeská věta a staročeské souvětí na základě srovnávacím; Strukturní typy slovanské věty a jejich vývoj; Několik poznámek o pojmech slovní spojení, větná dvojice a syntagma; Zur Auffassung der linguistischen Begriffe: Zeichen, System, Kategorie; Zur Auffassung des sprachlichen Zeichens; Konstitutivní a fakultativní prvky větných schemat);

III. *Souvětí* (Klasifikace souvětí; Types des propositions subordonnées et leur classification dans les langues slaves; Složitě souvětí a jeho klasifikace; Parataxe a hypotaxe při studiu souvětí; Проблема реконструкции праславянского сложного предложения; К вопросу о возникновении и развитии типов сложного предложения; Problematika historickosrovnávacího studia vývoje slovanského souvětí; K specifickým rysům ve stavbě lužickosrbského souvětí; Odporovací vztah mezi souřadnými větami a větnými členy; Zum Charakter und zur Entwicklung der Hypotaxe in den slawischen Sprachen; Souvětí s větami obsahovými; K vývoji polských obsahových vět; K vývoji vztazných vět v slovanských jazycích);

IV. *Spojovací prostředky* (Spojky; К вопросу о происхождении союзов; K otázce významů a funkcí spojek, Spojky a příslovce; Relativa a spojky; Podíl citoslovců na vzniku českých spojek; Spojky a částice, Slovanské spojky s -bo; Staroslověnské *ašte*; Staroslověnské spojky typu *doňbdeže*, *doňeliže*; Русские союзы в сопоставлении с чешскими; Staročeská spojka *než*, *nežli*; Problematika spojkových hesel v staročeském slovníku).

J. Bauer počeo je s istraživanjima sintakse staroslavenskog jezika. *Obradio* je sintaksu lokativa u staroslavenskim evanđeljima kao doktorsku disertaciju (XV + 426 str.), koju je obranio kod prof. J. Kurza. Djelomice je ta disertacija (*Bezpredložkový lokál ve staroslověnských evanđelích*) objavljena u časopisu *Slavia* (20, god. 1955), a veći izbor (*Безпредложный локатив в старославянском языке*) izašao je u zborniku *Исследования по синтаксису старославянского языка* (Prag 1963). Na sintaksu stsl. jezika i paleoslavenistiku uopće vraćao se i u kasnijem svom radu. Pisao je o utjecaju grčkog i latinskog na razvoj sintakse slav. jezika, o utjecaju csl. na starorusku sintaksu, o stsl. jeziku i o jeziku žitelja Velike Morave, a zajedno s Martom Bauerovom obradio je sintaksu stsl. veznika *ašte*, *doňbdeže*, *doňeliže*. Suradivao je i na obradi veznika u *Slovníku jazyka staroslověnského*. Recenzirao je staroslavenska izdanja. Bauerovi radovi o stsl. jeziku, osim navedenih dijelova njegove doktorske disertacije o lokativu u staroslavenskom jeziku, ušli su u izbor *Syntactica Slavica*, pa ćemo se na njih posebno osvrnuti.

Старославянский язык и язык жителей Великой Моравии (68—90). Cilj je ove radnje da pokaže mogućnost i korist određivanja međusobnih odnosa i utjecaja staroslavenskog i pračehoslovačkog jezika (uvjetan naziv za jezik predaka današnjih Čeha i Slovaka u 9—10. st.), tj. mogućnost određivanja čeških elemenata u staroslavenskim i crkvenoslavenskim spomenicima i utjecaj stsl. na češki. S tim u vezi ova radnja pruža neke teoretske i metodološke elemente za takvo određivanje i podstiče istraživanja u jednom važnom području komparativno-historijskog proučavanja slavenskih jezika.

Da bi se dobio odgovor na pitanje koji su to češki elementi u stsl. i csl. spomenicima i u čemu se očituje utjecaj stsl. j. na češki, nužno je komparativno proučavanje gramatičkog sistema, i pogotovo jezičnog blaga, obaju jezika u doba kada su oni bili veoma bliski, tj. u 9. i 10. st. Prvu prepreku u kompariranju predstavlja to što je češki jezik u pisanim spomenicima zasnjeđen nekoliko stoljeća kasnije od stsl., pa je nužno pribjeći rekonstrukciji njegova prethistorijskog stanja. Pri tome je najteži

zadatak rekonstrukcija sintaktičkog sistema pračehoslovačkog. Ipak je rekonstrukcija u određenoj mjeri moguća — pokazuje Bauer — ako se poštuju metodološka načela koja jamče ispravnu interpretaciju podataka. Ona se mora temeljiti na: 1. komparativno-historijskom proučavanju sintakse staročeškog i slovačkog jezika i sintakse narodnih govora i 2. na proučavanju sintaktičkog sistema stsl. jezika kao jedinog slav. pismenog jezika u to doba. Pri tome se, dakako, valja obazirati na bitne razlike u sintaktičkom sistemu obaju jezika koje izvire iz 1. pismenog karaktera stsl. i usmenog karaktera pračehoslovačkog i 2. iz pripadnosti raznim grupama (južnoj i zapadnoj) slavenskih jezika.

Kao što smo napomenuli, Bauer ovdje iznosi teoretske i metodološke preduvjete za spomenutu rekonstrukciju. U općim crtama ističe najvažnije razlike u sintaktičkom sistemu stsl. i pračehoslovačkog (str. 74—88).

K povaze vlivu církevní slovanštiny na staroruskou syntax (91—95). Na primjeru upotrebe veznika i partikule *da* i *že* autor pokazuje kako se mogu razlikovati iskonski ruske i csl. pojave u sintaktičkom sistemu staroruskih spomenika. *Da* i *že* su praslavenske riječi i upotrebljavaju se u oba navedena jezika, ali se njihova upotreba znatno razlikuje u stsl. i u staroruskom. U stsl. *da* je imalo dvije osnovne funkcije: 1. funkciju veznika u namjernim rečenicama i u zahtjevnim i 2. funkciju partikule koja s indikativima glagola tvori opisni imperativ. *Da* u najstarijim stsl. spomenicima nije zabilježeno u funkciji parataksnog (kopulativnog, adversativnog, adjunktivnog) veznika. Naprotiv u staroruskom *da* prije pojave scl. pismenosti imalo je funkciju izrazito parataksnog veznika. Izrazito parataksna narav nije dopustila u staroruskom da se *da* proširi i kao hipotaksni veznik. Samo u spomenicima s jakim utjecajem csl. *da* je tu i tamo proniklo u hipotaksnoj funkciji. *Že* ide u najfrekventnije riječi stsl. Veoma je rašireno kao sastavni, a djelimice i kao suprotni veznik i kao partikula. Pod utjecajem csl. raširilo se u funkciji veznika i u staroruskoj pismenosti pisanoj samo knjiškim jezikom (u književnom ruskom jeziku i danas je u upotrebi). Naprotiv u narodnom jeziku i u spomenicima pisanim narodnim jezikom nije se upotrebljavalo kao veznik, već samo u svojoj staroj domaćoj funkciji partikule kojom se ističe i pojačava.

Staroslověnské a š t e (400—420). Pri obradi natuknice *ašte* za *Slovník jazyka staroslověnského* autor se sa svojom suprugom Martom sreo sa zanimljivim sintaktičkim pojavama koje u rječniku ne mogu biti obuhvaćene. Na osnovi cjelovitog stsl. leksičkog materijala (kartoteka češkog *Slovníka*) i bogate vlastite ekscerpције J. Bauer s Martom Bauerovom potanko analizira funkcije *ašte* u stsl. jeziku i zadržava se na onim semantičkim nijansama koje su obično na periferiji zanimanja gramatičara ili pak na onim primjerima koji zaslužuju posebno objašnjenje. Konstatira da *ašte* dolazi najčešće u funkciji zavisnog — pogodbenog i dopusnog — veznika (preko 84%), a rijetko u funkciji partikule: na početku upitnih rečenica, kletava (preko 5%) ili pak zajedno s odnosnim zamjenicama i zamjeničkim pridjevima izražava uopćavanje (8%), a najrjeđe dolazi u funkciji rastavnog veznika (manje od 2%). Pregled značenja

stsl. *ašte* pokazuje da njegov domaći korijen u osnovi dolazi u funkciji pogodbenog i dopusnog veznika, a da su sva ostala značenja u vezi s grčkim *ei, eáv* (to je — kaže autor — tako dosljedno da se slavenskim *ašte* praktički uopće ne prevode drugi grčki veznici i čestice). U stsl. se nisu mogla razviti druga značenja s kojima se u pojedinim slavenskim jezicima susrećemo u *ače* i *če*. Posebice se autor zadržao na svezi veznika *ašte* s negacijom i s nekim drugim česticama (*bo, ubo, li, že*), zatim na svezi *ašte* s česticom *da*. U svim slav. jezicima upotrebljavaju se čestice, prilozi i veznici (osobito suprotni) u apodozi pogodbene i dopusne rečenice. U biblijskim stsl. tekstovima međutim gotovo da toga običaja i nema zbog utjecaja grčkog predloška. Struktura pogodbene rečenice s *ašte* u potpunosti se povodi za grčkim uzorkom. Upotreba vremena i načina u pogodbenoj rečenici — po mišljenju autora — zahtijeva posebno istraživanje.

Staroslověnské spojky typu doňbdeže, doňeliže (421—427). Na materijalu *Slovníka jazyka staroslověnského* autor pokušava odgovoriti na pitanje podrijetla i starine stsl. veznika tipa *doňbdeže, doňeliže* i dr., ili, još točnije — podrijetla i starine istih veznika u najstarijim spomenicima slavenskih jezika (starorusko *donele, doneleže, dondeže*, staročeško *donidž, doňadž* i dr., staropolj. *dojad, dojadže* i dr.). To su hipotakсни veznici koji su se razvili od prijedloga (*od*) i odnosne osnove **jo-*. Premda se semantički ti veznici u slavenskim jezicima ne razlikuju, njihova upotreba ipak nije identična. U stsl. oni redovito odgovaraju grčkom $\epsilon\omega\varsigma$, a znače »dok ne« i »dok«. Upravo u značenju »dok ne« razlikuju se stsl. veznici od staročeških i staropoljskih. Pitanje je koje je značenje izvornije: stsl. ili staročeško (staropoljsko). Naslanjanje stsl. teksta na grčki predložak, gdje su veznici *doňbdeže, doideže* redoviti ekvivalenti grčkog $\epsilon\omega\varsigma$ navodi Bauera na misao da se stsl. značenje »dok ne« razvilo sekundarno, pod utjecajem grčkog. Naprotiv u razvoju češkog jezika veznici *donidž* i *doňadž* i dr. (»dok ne«) imaju od iskona niječno značenje. Za praslavenski jezik autor pretpostavlja prisutnost zamjeničkih priloških kompozita s prijedlogom *do*, koji su poslužili kao polazište za oblikovanje pojedinih vremenskih veznika. A stvarno oblikovanje tih veznika autor stavlja u doba samostalnog razvoja pojedinih slavenskih jezika. Iz početka je u stsl. prevladavao veznik *doňbdeže*, zatim *doideže*, a u mlađim rukopisima ostali oblici (npr. *doňbžeže, doňže, donde, doideže, doide* itd.).

Ovih nekoliko primjera iz Bauerova opusa dovoljno pokazuje koliko je bilo duboko i svestrano njegovo analiziranje pojedinih pojava iz slavenske sintakse, te nas još jednom primorava da požalimo njegovu preranu smrt.

Anica Nazor

DRAGICA MALIĆ, Jezik najstarije hrvatske pjesmarice. Znanstvena biblioteka Hrvatskog filološkog društva 1, Zagreb 1972, str. 232 + 14 fotokopija i 3 tabele izvan teksta.

Riječ je o onoj maloj zbirci duhovnih pjesama što su dodane hrvatskoglagoljskom kodeksu pariške Nacionalne biblioteke (Slave 11) koji sa-